

สถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์

The Status of Academic Outputs in Vernacular Architecture

Study in Buri Ram Province

สมบัติ ประจัญตานต์¹ วิสาข์ แผงเวียง² ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์³

^{1 2 3}สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

¹Email : sombat.pj@bru.ac.th ; ²Email : jojoplant@gmail.com; ³Email : p_pann056@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายสถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผ่านการศึกษาจากตัวอย่างผลงานวิชาการที่มีการเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2561 จำนวน 20 รายการ ประกอบด้วย หนังสือวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ รายงานสืบเนื่องจากการประชุม และวิทยานิพนธ์ โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการบรรยาย เพื่อแสดงให้เห็นภาพรวม และสาระสำคัญของการศึกษาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผลการศึกษาพบว่าในช่วงเกือบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การผลิตผลงานวิชาการในจังหวัดบุรีรัมย์ยังมีจำนวนจำกัด ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการในพื้นที่ โดยมีเนื้อหาสาระในประเด็น 3 ประเด็นหลัก คือ การก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การอนุรักษ์ และเทคโนโลยีอาคาร ทั้งนี้ ผลลัพธ์ที่ได้จากการศึกษาดังกล่าวผู้ที่สนใจสามารถใช้ประโยชน์เป็นข้อมูลพื้นฐานในการสืบค้น อ้างอิง และการตั้งประเด็นในการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ที่ยังมีช่องว่างต่อไป

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรม, สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, บุรีรัมย์

Abstract

This article aims to explain a status of academic outputs in vernacular architecture study in Buri Ram Province, northeast of Thailand. The review of this article is based on 20 samples of academic outputs published during 1990-2018 A.D., i.e. texts, research reports, articles, conference proceedings and thesis, then to present all analyzed data by description and to demonstrate an overview and a substantial of study from the past till now. The results have shown that during a few decades the academic outputs Most of the scholars in the local. There are various study approaches which can be categorized into 3 main contents, namely vernacular architecture formation, conservation and building technology. The outcome of this article is useful as the database for search, reference and development of research question for anyone interested. which also includes the next gap

Keyword : Architecture, Vernacular Architecture, Buri Ram

1. บทนำ

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีคำที่ผูกเรียงกันจากคำว่า “สถาปัตยกรรม” และคำว่า “พื้นถิ่น” ซึ่งมีนักวิชาการหลายคนได้อธิบายความหมายของคำดังกล่าวและคำที่เกี่ยวข้อง โดย

สุภาวดี เชื้อพราหมณ์ และอรศิริ ปาณินท์ [1] ได้นำเสนอความหมายของคำที่เกี่ยวข้องจากนักวิชาการ และเอกสารที่หลากหลาย ดังนี้

พื้นถิ่น หมายถึง เฉพาะถิ่น และมีกลุ่มคำที่ใช้ ได้แก่ Local หมายถึง ท้องถิ่น ที่สัมพันธ์กับพื้นที่อยู่อาศัย Vernacular หมายถึง ภาษาถิ่น หรือการสื่อความหมายถึงพื้นถิ่น และ Indigenous หมายถึง พื้นเมือง แต่เน้นที่คนมากกว่า ส่วนคำที่เกี่ยวข้องทั้ง Folk, Primitive, Traditional นั้นแสดงลักษณะความเป็นชาวบ้านที่เรียบง่าย หยิบ ไม่ซับซ้อน เป็นของดั้งเดิมที่สั่งสมมา เมื่อพิจารณาคำว่า “พื้นถิ่น” หมายถึง พื้นฐาน + ถิ่นที่อยู่ เพื่อใช้ชีวิต หรือกล่าวว่าเป็นการตอบสนองชีวิตด้วยปัจจัยพื้นฐานในถิ่นนั้น ดังนั้น พื้นถิ่นจึงสะท้อนความเป็นพื้นฐานในชีวิตชาวบ้านและสัมพันธ์กับพื้นที่นั้น อาจกล่าวได้ว่า วิถีชีวิตพื้นถิ่น (Local Living) เป็นการดำเนินชีวิต หรือการใช้ชีวิตของชาวบ้านที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างคน สังคมและสภาพแวดล้อมในถิ่นนั้น โดยมีลักษณะไม่คงที่ อาจเปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยที่กระทบโดยเฉพาะจากการกระทำของมนุษย์ ซึ่งเป็นลักษณะการปฏิสัมพันธ์

ดังนั้น สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น (Vernacular Architecture) จึงหมายถึง สถาปัตยกรรมที่สื่อความหมายของพื้นถิ่น สร้างโดยคนท้องถิ่น และเป็นของคนในท้องถิ่นนั้น เป็นสถาปัตยกรรมที่ไม่จำเป็นต้องมีสถาปนิก และเป็นวิถีชาวบ้านที่สะท้อนความต้องการ ความปรารถนา ความชื่นชอบ ความฝัน และคุณลักษณะทางกายภาพอย่างตรงไปตรงมา ไม่สามารถแยกจากบริบทท้องถิ่น การดำเนินชีวิต และความเชื่อได้ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงเป็นสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยมีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมในแต่ละท้องถิ่น รูปแบบของสิ่งก่อสร้างอาจมีการพัฒนาไปจากรูปแบบเดิมไปตามเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนแปลง เช่น วิถีชีวิต เทคโนโลยีด้านวัสดุ และการก่อสร้าง รสนิยม ฯลฯ แต่การพัฒนานั้นย่อมเพื่อสนองความต้องการให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิต โดยใช้วัสดุก่อสร้างที่หามาได้ตามท้องถิ่นนั้น ๆ การก่อสร้างเป็นการช่วยเหลือกันภายในชุมชน จากบุคคลทุกเพศทุกวัยทั้งเด็ก ผู้หญิง คนหนุ่มสาว หรือผู้สูงอายุซึ่งบุคคลเหล่านั้น อาจเป็นผู้มีประสบการณ์ทางการก่อสร้างหรือไม่มีก็ได้ การทำงานร่วมกันภายในชุมชนนี้เป็นเสมือนการถ่ายทอดประสบการณ์ วัฒนธรรม วิถีชีวิต เรื่องราวต่าง ๆ ของชุมชนอย่างเป็นธรรมชาติ

นอกจากนี้ มีนักวิชาการหลายคนได้ให้ความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไว้ เช่น

อนุวิทย์ เจริญศุกกุล [2] ให้ความหมายว่าเป็นสถาปัตยกรรมแบบประเพณีที่ดำรงอยู่ในชุมชนพื้นถิ่น ส่วนใหญ่

จะเป็นงานสถาปัตยกรรมที่ใช้ประกอบอาชีพและอยู่อาศัยของผู้ที่มีอาชีพทางกิจกรรม เช่น กระจตอแป้นฟุ้ง ยุ้งข้าว โรงต้มเกลือ ฯลฯ จนถึงเรือนพักอาศัยแบบต่าง ๆ บางครั้งรวมถึงศาสนสถานที่บ้านได้ออกแบบและก่อสร้างตามความจำเป็น ตามความหมายที่ตนเข้าใจ โดยมีใช้แบบแผนของสถาปัตยกรรมแบบประเพณีไทยโดยตรง เป็นงานออกแบบและประดิษฐ์คิดค้นวิธีการแก้ปัญหาพื้นฐานในปัจจุบันส่วนหนึ่ง (เฟิงพัก) ที่เกิดจากกำลังสติปัญญาที่ประกอบที่อำนวยความสะดวกในสภาพการณ์ที่มีอยู่อย่างแท้จริง

วิโรฒ ศรีสุโร [3] ให้ความหมายว่า สถาปัตยกรรมถือกำเนิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาของชุมชนที่มีได้อยู่ในเมืองหลวง ส่วนใหญ่จะอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ อันเป็นชนบทห่างไกลจากความเจริญทางวัฒนธรรม ดังเช่นสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของภาคอีสานอันกว้างใหญ่ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของภาคใต้ และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของภาคเหนือ เป็นต้น อิทธิพลต่าง ๆ ที่หล่อหลอมให้ช่างหรือสถาปนิกพื้นบ้าน แต่ละภูมิภาคเหล่านั้นได้สร้างสรรค์ผลงานออกมา ย่อมมีข้อแตกต่างกันออกไปตามสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งพอจำแนกถึงอิทธิพลเหล่านั้น ได้แก่ อิทธิพลทางสภาพภูมิประเทศ อิทธิพลทางเผ่าชน อิทธิพลทางความเชื่อและศาสนา อิทธิพลทางสภาพเศรษฐกิจ อิทธิพลทางวัสดุและอุปกรณ์การก่อสร้างอย่างไรก็ตาม เมื่อได้วิเคราะห์หลังไปสู่ปฐมเหตุของผลงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของแต่ละภูมิภาคเหล่านั้นแล้ว จะเห็นความสำคัญที่เป็นจุดเด่นร่วมกันประการหนึ่ง คือการสร้างที่มุ่งเน้นให้มีประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความงาม ซึ่งเป็นอุดมคติโดยทั่วไปของงานศิลปะพื้นบ้านทุกแขนง อาทิ งานปั้น ทอ หล่อ ถัก จักสานต่าง ๆ เป็นต้น ในทางสถาปัตยกรรมก็เฉกเช่นเดียวกัน การมุ่งเน้นเอาประโยชน์ใช้สอย (Function) มาเป็นหลักสำคัญก่อนความงามนั้น จึงก่อให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่คล้ายคลึงกัน ถึงแม้ว่าภูมิประเทศจะอยู่ห่างไกลกันก็ตาม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นคือสถาปัตยกรรมของสามัญชน หรือชาวบ้าน และหมายรวมถึงสถาปัตยกรรมทุกประเภท ทั้งอาคารพักอาศัย ทั้งชั่วคราวและถาวร อาคารสำหรับอาชีพ เช่น ยุ้งข้าว โรงเก็บของ โรงสี โรงปั่นหม้อ ฯลฯ ทั้งอาคารสาธารณะ วัดวาอารามในชุมชน ศาลากลางบ้าน ศาลาทำน้ำ ศาลาริมทาง ฯลฯ

ธาดา สุทธิธรรม [4] ให้ความหมายว่าหมายถึงสถาปัตยกรรมเฉพาะถิ่นที่ ตั้งอยู่บนพื้นฐานหรือบริบทที่แตกต่างกัน ไม่ว่าจะเป็นด้านสภาพแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม

และภูมิปัญญาของแต่ละกลุ่มชน อันเป็นผลทำให้เกิดสถาปัตยกรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จึงมีปรากฏอยู่ในทุกประเทศและซอกมุมทั่วโลกที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ เป็นสถาปัตยกรรมของคนทั่วไปหรือสามัญชนเป็นส่วนใหญ่ เพราะสร้างขึ้นจากบริบทด้านที่ตั้งและสิ่งแวดล้อม การนำวัสดุท้องถิ่นมาใช้ก่อสร้างเป็นหลักมากกว่าการซื้อหาวัสดุสำเร็จรูปจากภายนอกแล้วนำมาก่อสร้างโดยใช้แรงงานและภูมิปัญญาในท้องถิ่น หากชุมชนใดห่างไกลจากการปะทะสังสรรค์กับสังคมภายนอก รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจะแสดงถึงรูปแบบต้นกำเนิดของชนเผ่าชน ซึ่งต่อมารูปแบบอาจได้รับอิทธิพลจากภายนอก แต่เมื่อมีการนำแนวคิดไปก่อสร้างในบริบทที่ตั้งและสังคมวัฒนธรรมที่มีรากฐานอยู่แล้วในท้องถิ่น รูปแบบก็มักได้รับการประยุกต์หรือพัฒนาขึ้นเป็นรูปแบบใหม่ ๆ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหารลาดกระบัง [5] ให้ความหมายว่า หมายถึง สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมเพื่อสนองความต้องการของชุมชนนั้น ๆ เป็นรูปแบบเฉพาะท้องถิ่น อันเกิดจากการรวมตัวเป็นชุมชนของสังคมเกษตรกรรมสมัยก่อนในยุคแรกเริ่มนั้นจะต้องประกอบด้วยเงื่อนไขหลายประการซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นวงจรที่ต้องมีการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาต่อเนื่องกันเป็นเวลายาวนานจนสามารถจัดความขัดแย้งของปัญหาต่าง ๆ จากเงื่อนไขเหล่านั้นได้เกิดเป็นระเบียบแบบแผน ข้อบังคับ ตลอดจนจิตวิญญาณที่สมาชิกของสังคมยึดถือเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีวินัย และให้สังคมดำรงอยู่ได้ในลักษณะที่ต้องปรับให้สอดคล้องกับธรรมชาติแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ฉะนั้น สภาพทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นอันเป็นผลจากการแก้ปัญหาการดำเนินชีวิต ตลอดจนลักษณะหมู่บ้านที่ประกอบด้วยบ้านพักอาศัย อาคารสาธารณะและสถานที่ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนชนิดต่าง ๆ ตลอดจนเส้นทางสัญจร เป็นต้น ล้วนเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงเงื่อนไขและรูปแบบของการดำรงชีวิตและการจัดระเบียบทางสังคมของแต่ละภูมิภาคที่แตกต่างกันออกไป สื่อความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของชุมชน แม้แต่ชุมชนที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน หากแต่ความเชื่อถือบางประการที่ต่างกันก็ยิ่งผลให้เอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนต่างกันไปได้อีก

ในช่วงแรกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นซึ่งที่อยู่อาศัยของชุมชนนั้น ไม่ได้รับการยอมรับในวงวิชาการวิชาชีพทาง

สถาปัตยกรรมว่ามีคุณค่า แต่ภายหลังได้ให้ความสำคัญแก่อาคารพื้นถิ่น ถึงกับยกระดับให้เป็นสถาปัตยกรรมที่ปราศจากสถาปนิก (Architecture without Architect) เนื่องจากการดำเนินชีวิตที่ผ่านมาในอดีตจนถึงปัจจุบันของมนุษย์ย่อมมีทั้งสุขและทุกข์ เมื่อหวนรำลึกถึงเหตุการณ์ที่ผ่านมาประสบกรรมเหล่านั้นทำให้ชีวิตในปัจจุบันมีความหมาย และสร้างความหวังที่จะดำเนินชีวิตอันสดใสต่อไปในอนาคต เหตุการณ์ที่ผ่านมาตนเองทำให้มนุษย์มีจิตใจผูกพันต่อสถานที่ (Sense of Place) ที่ตนเคยดำรงชีวิตมาอย่างแน่นแฟ้น จนเกิดความรู้สึกยึดถือเอาสถานที่นั้นเป็นถิ่นของตน เป็นบ้านเกิดเมืองนอน (Sense of Belonging) ทำให้งานสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น จึงก่อให้เกิดความหมายต่อมนุษย์ บางสิ่งก็กลายเป็นสัญลักษณ์ที่มนุษย์ผูกพัน (วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์ [6])

จากการทบทวนเอกสารข้างต้นสามารถนิยามความหมายของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นว่าเป็นสิ่งก่อสร้างรวมถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มนุษย์สร้างขึ้นในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะแตกต่างกันเพื่อสนองความต้องการเงื่อนไขปัจจัยของชุมชนนั้นจนเป็นรูปแบบเฉพาะท้องถิ่นที่สอดคล้องกับบริบทด้านสภาพแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม สังคมเป็นแบบแผนภูมิปัญญาที่สื่อความหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนสามารถแบ่งประเภทเป็น 1) อาคารพักอาศัย และอาคารสำหรับประกอบอาชีพ 2) ศาสนาคาร 3) อาคารสาธารณะ ซึ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีจุดสำคัญ คือ การมุ่งเน้นประโยชน์ใช้สอยมากกว่าความงาม เนื่องจากสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมที่ชนแต่ละถิ่นฐานสร้างขึ้นเพื่อเอาชนะธรรมชาติและอยู่กับธรรมชาติ ทำให้การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นไม่สามารถศึกษาที่ตัวสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างเดียว แต่ต้องศึกษาบริบทแวดล้อมสถาปัตยกรรมทั้งด้านประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน ภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม ชาติพันธุ์ เพื่อสร้างความเข้าใจถึงการก่อรูป และความเปลี่ยนแปลงของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้น ดังนั้น การศึกษาสถานภาพการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาบริบทแวดล้อมสถาปัตยกรรมด้วย บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ในการทบทวน ศึกษาผลงานทางวิชาการจากตำรา หนังสือ ผลงานวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์

2.การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์

ผลงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ พบจำนวน 18 รายการ ได้แก่ รวปี พ.ศ. 2533 หน่วยอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ [7] ศึกษาสถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ในประเด็นที่ตั้ง และลักษณะทางสถาปัตยกรรมโดยสังเขป ประกอบการบันทึกภาพถ่าย แบ่งเป็นบ้านพักอาศัย จำนวน 7 หลัง และศาสนาคาร จำนวน 12 หลัง ใน 8 อำเภอ

दनัย นิลสกุล [8] ศึกษาการอนุรักษ์ตึกดินในอีสานใต้ โดยมีการสำรวจตึกดิน ในเขตเทศบาลเมืองบุรีรัมย์ จำนวน 2 หลัง จากการอพยพของชาวจีนแต่จิวเข้ามาในจังหวัดบุรีรัมย์ ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 5 ก่อนการสร้างทางรถไฟจากนครราชสีมา-บุรีรัมย์ ชาวจีนเหล่านี้ได้สร้างตึกดินขึ้นเพื่อใช้เป็นร้านค้าจำหน่ายสินค้า และพักอาศัย ได้แก่ 1) ตึกดินของนางผ่อง โชรัมย์ ที่ตั้งริมถนนจรisce อายุของอาคารมากกว่า 100 ปี ลักษณะเป็นอาคารเรือนแถวจำนวน 13 ห้อง แบ่งเป็น 8 ห้อง และ 5 ห้อง โดยมีทางเข้าสำหรับเกวียนบรรทุกสินค้าระหว่างอาคารทั้งสอง ด้านหลังของตึกดินเป็นยั้งข้าว ลักษณะของอาคารเป็นอาคาร 2 ชั้น โครงสร้างไม้ ผนังก่ออิฐดินดิบใช้กันพื้นที่ภายในชั้นล่าง หลังคามุงสังกะสี และ 2) ตึกดินของนายรักเชียว แห่งที่ตั้งริมถนนจรisce อายุของอาคารมากกว่า 100 ปี ลักษณะเป็นอาคารชั้นเดียว มีชั้นลอย ขนาด 2 ห้อง (ห้องละ 2 ช่วงเสา) โครงสร้างผนังก่ออิฐดินดิบผสมกับโครงสร้างไม้ ผังอาคารขนาด 14x14.5 เมตร สร้างโดยคนงานชาวเขมร

สมมาตร ผลเกิด [9] ศึกษาวิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยส่วย บ้านดงกระทิง ตำบลบ้านด่าน อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ โดยศึกษาบ้านพื้นถิ่น 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) กระท่อมฝาไม้ขัดตะไปลายหรือใบพลวง 2) บ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง ฝาไม้กระดาน 3) บ้านแฝดชั้นเดียวใต้ถุนสูง

สมบัติ ประจัญคานต์ [10] ศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่น จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการสำรวจและศึกษาลักษณะทางกายภาพของอุโบสถพื้นถิ่น จำนวน 13 หลัง ใน 6 อำเภอ จากการศึกษอุโบสถพื้นถิ่น จำนวน 13 หลังพบว่า ส่วนใหญ่มีอายุของอาคารตั้งแต่ 51 ปีขึ้นไป โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่สำคัญ คือเป็นอุโบสถพื้นบ้านชั้นเดียว ส่วนใหญ่เป็นอุโบสถทึบ มีผนัง 5 ลักษณะ ได้แก่ แบบทรงโรง แบบทรง

โรงมีเสาร่วมใน แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและระเบียง แบบทรงโรงมีเสาร่วมในและลานประทักษิณ และแบบมีมุขหน้า มุขหลัง และลานประทักษิณ โดยมีขนาด 3 ห้อง หรือ 5 ห้อง จะพบขนาด 5 ห้องเป็นส่วนมาก นิยมยกพื้นอาคารสูงกว่าระดับดิน รูปทรงของหลังคามีความสัมพันธ์กับผังพื้นและขนาดของอาคารแต่ละหลัง ทั้งหลังคาทรงจั่วเปิด ทรงจั่วปิดมีปีกนก ทรงจั่วมีมุขประเจิด ทรงจั่วปิดมีปีกนก กันสาดและหลังคาคลุมระเบียงสภาพอาคารจำแนกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ 1) สภาพทรุดโทรมมากรอวันเสื่อมสภาพ ขาดการดูแลรักษา 2) สภาพใช้งานได้มีการชำรุดบางส่วน และ 3) สภาพใช้งานได้ดี ได้รับการบูรณะโดยผู้วิจัยได้เผยแพร่นำเสนอบทความในการประชุมวิชาการเรื่อง “สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์.” [11]

ฉัตร สืบสำราญ [12] ศึกษาการคงอยู่ของพุทธศาสนาในการรับรู้ของชาวบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนังอุโบสถวัดท่าเรือ พบว่า บ้านหนองหวา ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นชุมชนที่ตั้งของวัดท่าเรือ ประกอบด้วย ประชากรราว 1,021 คน หรือจำนวน 208 หลังคาเรือน มีความสัมพันธ์กับวัดท่าเรือในหลายลักษณะ ทั้งเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์กลางของน้ดการประชุมชาวบ้าน เป็นจุดนัดหมาย ในการประกอบกิจกรรมสวนรวมของหมู่บ้านมาโดยตลอด และได้วิเคราะห์การรับรู้ของชาวบ้านเป็นสองส่วน คือ การรับรู้ในสถานะที่ภาพจิตรกรรมเพนทัศนศิลป์และการรับรู้ในสถานะ ที่ภาพจิตรกรรมเพนพุทธศาสนาคติ ที่มีโครงเรื่องหลักที่ประกอบเป็นภาพ จิตรกรรมฝาผนังนั้น ประกอบด้วย เรื่องราวทางพุทธศาสนา พุทธประวัติ อดีตพุทธ ชาดก โลกสันฐานเรื่องจักรวาลตามคติไตรภูมิ และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา

ชวลิต อธิปัตยกุล [13] ศึกษาอุปถัมภ์อีสาน โดยมีการศึกษาอุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 2 อาคาร ได้แก่ อุโบสถวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2467-2469 ไม่ปรากฏนามช่างเขียนอุปถัมภ์ ซึ่งอุปถัมภ์ภายนอกอาคารเรื่องพระมาลัยเสด็จสวรรคต ไหว้พระเจดีย์จุฬามณี และนรกภูมิตามแบบที่ช่างเขียนนิยมเขียนในอีสาน คือเรื่องพระมาลัยหมื่นมาลัยเสด และอุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2455-2457 ต่อมาในปี พ.ศ. 2520 มีช่างเขียนอุปถัมภ์ ภาพพุทธประวัติ พระมาลัย อดีตพระพุทธเจ้า สิ้นชีพสุวรรณหงส์ เทพชุมนุม เมขลา รามสูร คือนายสิงห์ วงศ์วาด

และต่อมาในปี พ.ศ. 2520 มีการเขียนซ่อมโดยนายสุเทพ สิงห์ มนัส

สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์ [14] ศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบ อุโบสถพื้นถิ่นที่สร้างสภาวะสบายจากกรณีศึกษาอุโบสถใน จังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 3 หลัง ได้แก่ อุโบสถวัดขุนก้อง อำเภอ นางรอง อุโบสถวัดชัยมงคล อำเภอประโคนชัยและอุโบสถวัด หนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก โดยสามารถอธิบายความตาม หลักการทางสถาปัตยกรรม เช่น การวางผังโดยทิศทางการวาง ตำแหน่งของอาคารในแนวทิศเหนือ-ใต้ ให้ด้านแคบของอาคาร ตั้งรับทิศตะวันออก-ตะวันตก ช่วยลดพื้นที่เปลือกอาคารที่สะสม ความร้อนด้านทิศตะวันออก-ตะวันตก รูปทรงของหลังคา เลือก รูปทรงของหลังคาที่ลดพื้นที่ที่รับแดด เช่น หลังคาจั่ว หลังคา สองชั้นทรงสูง ช่วยลดปริมาณการไหลผ่านของความร้อนได้ดี ใช้ ที่ว่างของอากาศใต้หลังคาเป็นตัวป้องกันความร้อน รูปทรงของ อาคารแบบแคบตั้งและมีลักษณะการจัดพื้นที่ว่างภายในอาคาร เป็นโถงโถงเพื่อให้อากาศถ่ายเทสะดวก และการออกแบบช่อง เปิดกำหนดทิศทางของช่องเปิดลมเข้าบนผนัง และช่องเปิดให้ลม ออกบนผนังด้านตรงกันข้ามกันทำให้ให้มีการระบายอากาศที่ลม พัดผ่านได้โดยตรง (Cross Ventilation) มีช่องทางที่อากาศ เคลื่อนเข้าไปในอาคารและมีช่องทางที่ทำให้อากาศเคลื่อนออก ตรงกัน โดยผู้วิจัยได้เผยแพร่บทความเรื่อง “Local Wisdom in Designing Vernacular Buddhist Holy Temples that Creating the Thermal Comfort : case study of Khun Kong temple’s Sim in Nang Rong district, BuriRam province” [15] “สภาวะน่าสบายในสิมวัดหนองบัวเจ้าป่า” [16] และ “สภาวะน่าสบายในสิมอีสาน” [17]

อัศวินีย์ หวานจริง [18] ได้เรียบเรียงการบูรณะวัด มณีจันทร์ บ้านมะเฟือง ตำบลมะเฟือง อำเภอพุทไธสง จังหวัด บุรีรัมย์ โดยอธิบายถึงเทคนิค และขั้นตอนการประกอบสร้างงาน สร้างสรรค์การประดับกระจกสีบนผนังภายนอก ของอุโบสถวัด มณีจันทร์ ซึ่งเป็นเทคนิคใหม่ คือ ตัดกระจกสีเป็นชิ้นส่วนตาม กายวิภาคของคน สร้างเป็นเรื่องราวทางพุทธศาสนา ประวัติการ ก่อตั้งเมืองพุทไธสง การสร้างวัด เหตุการณ์สำคัญของชุมชน และเหตุการณ์พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 และสมเด็จพระนาง เจ้าสิริกิติ์ เสด็จออกสืบทอดของพระที่นั่งอนันตสมาคม เป็นต้น

ชาลิต อธิปัตยกุล [19] ศึกษาอุโบสถรูปแบบฝีมือช่าง ญวน 161 หลังในภาคอีสาน โดยมีการศึกษาอุโบสถวัดหนองบัว เจ้าป่า อำเภอสตึก การทำหลังคาซ้อน 2 ชั้น 2 ตับ รวมถึงการทำ มุขหน้าลาด คือแบบมาตรฐานอุโบสถ แบบ ค. และมีลวดลาย การประดับโดยรอบทั้งหมด คือแหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏ การปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสานถูกรวมนำมาไว้ที่อุโบสถหลังนี้

ชาลิต อธิปัตยกุล [20] ศึกษาอุโบสถที่ช่างญวนสร้าง ในอีสาน โดยมีการศึกษาอุโบสถวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก ระบุว่าการทำซุ้มวงโค้งและการประดับมีช่องหน้าต่าง-ประตู สีเหลี่ยมผืนผ้าภายในกรอบซุ้มวงโค้ง ส่วนลวดลายการประดับได้ สะท้อนถึงรสนิยมสุนทรียภาพของฝีมือช่างญวน ลวดลายการ ประดับโดยรอบทั้งหมด คือแหล่งรวมรูปแบบที่เคยปรากฏการ ปั้นประดับมาทั้งหมดในอีสานถูกรวมนำมาไว้ที่อุโบสถหลังนี้ เช่น พานรองรัฐธรรมนุญ หน้ากาล และอื่น ๆ เป็นต้น

สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์ [21] ศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการวางทิศทางอาคาร อุโบสถพื้นถิ่นจำนวน 3 หลังในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ อุโบสถวัด บรมคงคา อำเภอพุทไธสง อุโบสถวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง และอุโบสถวัดท่าเรือ อำเภอนาโพธิ์ พบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการวางทิศทางอุโบสถอีสานให้หันหน้าไปทางทิศตะวันออก เป็นผลดีต่อสภาวะสบายของอาคาร ทำให้ด้านแคบของอาคาร ตั้งรับกับทิศตะวันออก-ทิศตะวันตกที่ช่วยลดปริมาณแสงอาทิตย์ ที่ส่องไปยังพื้นที่ผนังของอาคาร เมื่อผนังด้านแคบมีพื้นที่น้อย กว่าด้านยาว ทำให้เกิดการสะสมความร้อนในปริมาณน้อยกว่า และผนังทิศตะวันตกเป็นผนังที่หลังพระพุทธรูปประธานอาคาร ไม่มีช่องเปิดทำให้ไม่มีปริมาณแสงอาทิตย์ที่จะส่องเข้าไปทำให้เกิดความร้อนภายในอาคาร ส่วนด้านยาวของอาคารซึ่งโดยปกติ จะเป็นช่องเปิดที่สามารถรับลมทางทิศเหนือ-ทิศใต้ จึงกล่าวได้ว่า สภาวะสบายในอุโบสถ เกิดจากการภูมิปัญญาในการออกแบบ สถาปัตยกรรมในการวางทิศทางอาคารร่วมกับปัจจัยอื่น โดย ผู้วิจัยได้เผยแพร่บทความเรื่อง “The study of thermal comfort of I-san Vernacular Buddhist Holy Temples (Sims) in BuriRam Province” [22]

สมบัติ ประจัญสานต์ [23] ศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการ กำหนดพื้นที่ภายในอุโบสถพื้นถิ่นในภาคอีสาน โดยมีการศึกษา จากอุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์จำนวน 2 อาคาร ได้แก่ อุโบสถวัดสระแก อำเภอนาโพธิ์ และอุโบสถวัดหลักศิลา อำเภอ บ้านใหม่ไชยพจน์ พบว่า จากพุทธบัญญัติเกี่ยวกับสีมาที่พระสงฆ์

จะพึงกระทำสังฆกรรมนั้นจะต้องกำหนดเขตสีมาห้ามไม่ให้สมมุติสีมาเล็กเกินไป จนไม่สามารถบรรจุภิกษุ 21 รูป นั่งหัตถบาสดำ มีผลต่อการกำหนดพื้นที่ใช้สอยภายในอุโบสถ ในการวิจัยครั้งนี้ จึงได้ทำการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยการวัดระยะการนั่งของภิกษุ เสนอแนะให้ใช้ระยะการนั่งของภิกษุที่ค่าเปอร์เซ็นต์ที่ 95 ได้ระยะการนั่งของภิกษุ กว้าง 800 มิลลิเมตร ยาว 1,067.5 มิลลิเมตร รวมพื้นที่นั่ง 0.854 ตารางเมตร รวมระยะหัตถบาสนั่งไม่เกิน 500 มิลลิเมตร ได้พื้นที่นั่ง 1.38 ตารางเมตรต่อรูป (รวมระยะหัตถบาสนั่งและระยะกราบ) จากนั้นนำมาคำนวณเผื่อระยะทางสัญจร ร้อยละ 30 รวมเป็นพื้นที่ใช้สอยขั้นต่ำ 1.794 ตารางเมตรต่อรูป ดังนั้น สรุปได้ว่าการสร้างอุโบสถ ควรมีพื้นที่ภายในไม่น้อยกว่า 38 ตารางเมตร เพื่อประกอบสังฆกรรมที่บรรจุภิกษุ 21 รูป นั่งหัตถบาสดำ ทั้งนี้ รูปแบบของผังการนั่งของภิกษุในแต่ละสังฆกรรมเป็นธรรมเนียมปฏิบัติ และขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น ขนาดและรูปร่างของอุโบสถ จำนวนสงฆ์และสมณศักดิ์ของสงฆ์ที่ร่วมพิธีในคราวนั้น ธรรมเนียมนิยมของแต่ละท้องถิ่นซึ่งปัจจัยเหล่านี้ทำให้มีการพิจารณาจัดรูปแบบการนั่งที่ต่างออกไปได้ โดยผู้วิจัยได้เผยแพร่บทความเรื่อง “การกำหนดขนาดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ” [24]

ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์, สมบัติ ประจัญสานต์, กฤษณ์ พิธาเทสังข์ และวิสาข์ แฝงเวียง [25] ศึกษาวิจัยการสำรวจสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภายใต้การเรียนรู้แบบบูรณาการกรณีศึกษาอุโบสถวัดกลางนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า อุโบสถก่อสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2474 ปีมะแม โครงสร้างไม้ ผังก่ออิฐถือปูน ส่วนโครงหลังคาเป็นไม้เนื้อแข็งมุงกระเบื้องว่าว อุโบสถทรงโรงแบบมีเสาร่วมใน ขนาด 5 ห้อง มีมุขด้านหน้าและมุขด้านหลัง อาคารตั้งบนลานประทักษิณ มีกำแพงแก้วล้อมรอบ ผังพื้นของอุโบสถเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดกว้างประมาณ 8.970 เมตร ยาวประมาณ 15.40 เมตร บัวหลังคาทรงจั่ว มีลักษณะจั่วซ้อนชั้น ๆ ละ 2 ตับ ได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. 2559 เพื่อใช้เป็นวิหาร เนื่องจากวัดได้สร้างอุโบสถหลังใหม่ เพื่อใช้ประกอบสังฆกรรม การเรียนรู้แบบบูรณาการตามโครงการนี้ได้สร้างความตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชุมชน และชุมชนมีแนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สมบัติ ประจัญสานต์ [26] นำเสนอประวัติอาคารลักษณะทางสถาปัตยกรรม และคุณค่าของอุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน 9 หลัง ได้แก่ อุโบสถวัดท่าเรือ วัดบรม

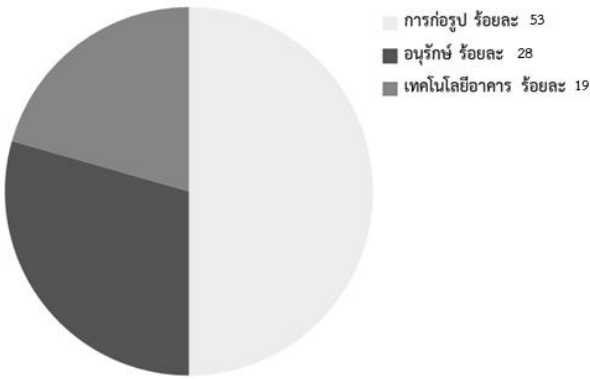
คงคา วัดมณีจันทร์ วัดหลักศิลา วัดสระแก วัดหนองบัวเจ้าป่า วัดชัยมงคล วัดขุนก้อง วัดกลางนางรอง

การศึกษาด้านสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533-2561 พบว่า เป็นการศึกษาเป็นกรณีศึกษาสามารถระบุจำนวนรายการของผลงานทางวิชาการจำแนกตามที่ตั้งของอาคารที่ศึกษาในแต่ละอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์ ได้แก่ มีการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ตั้งอยู่ที่อำเภอนาโพธิ์ 7 รายการ อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ 2 รายการ อำเภอพุทไธสง 12 รายการ อำเภอสตึก 10 รายการ อำเภอลำปลายมาศ 1 รายการ อำเภอเมือง 5 รายการ อำเภอห้วยราช 2 รายการ อำเภอนางรอง 6 รายการ อำเภอประโคนชัย 12 รายการ และอำเภอปะคำ 4 รายการ ดังรูปที่ 1 ในประเด็นการก่อรูปของสถาปัตยกรรม คิดเป็นร้อยละ 53 การอนุรักษ์ คิดเป็นร้อยละ 28 และเทคโนโลยีอาคาร คิดเป็นร้อยละ 19 ดังรูปที่ 2 แต่การศึกษาดังกล่าวไม่ครอบคลุมพื้นที่ทั้งจังหวัดบุรีรัมย์ และขาดฐานข้อมูลสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ที่เป็นระบบ สอดคล้องกับการศึกษาของธนิศร์ เสถียรนาม และนพดล ตั้งสกุล [27] ที่ศึกษาสถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาเรือนพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2527-2558 ระบุว่ามีการศึกษาในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์น้อย พบเพียง 2 ผลงาน คิดเป็นร้อยละ 1.3 จากจำนวน 156 ผลงาน ซึ่งเป็นการศึกษาเรือนพื้นถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์ไทลาว/ อีสาน จำนวน 1 ผลงาน ชาวมอญ/เขมร จำนวน 1 ผลงาน และชาติพันธุ์อื่น 2 ผลงาน โดยมีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์การก่อรูปเรือนพื้นถิ่น และเป็นประเด็นข้ามศาสตร์วิชา



รูปที่ 1 จำนวนผลงานทางวิชาการ (รายการ) จำแนกตามอำเภอในจังหวัดบุรีรัมย์

ประเด็นศึกษา



รูปที่ 2 สัดส่วนประเด็นการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ในจังหวัดบุรีรัมย์ของผลงานทางวิชาการ

3.สรุป

สถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ผ่านการศึกษาจากตัวอย่างผลงานวิชาการที่มีการเผยแพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 2533-2561 พบทั้งสิ้นจำนวน 20 รายการ ประกอบด้วย หนังสือวิชาการ รายงานการวิจัย บทความ รายงานสืบเนื่องจากการประชุม และวิทยานิพนธ์ ผลการศึกษาพบว่าในช่วงเกือบ 3 ทศวรรษที่ผ่านมา การผลิตผลงานวิชาการในจังหวัดบุรีรัมย์ยังมีจำนวนจำกัด ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการในพื้นที่ โดยมีเนื้อหาสาระในประเด็น 3 ประเด็นหลัก คือ การก่อรูปของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การอนุรักษ์ และเทคโนโลยีอาคาร ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาจากกรณีศึกษา ขาดการศึกษาข้อมูลสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ครอบคลุมทั้งจังหวัด จึงเสนอแนะให้มีการสำรวจและจัดทำฐานข้อมูลสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งจะประโยชน์ทางวิชาการ การอนุรักษ์ และหาแนวทางในการใช้ประโยชน์โดยนำสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่าเหล่านั้นมาสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจต่อไป

6. เอกสารอ้างอิง

[1] สุภาวดี เชื้อพราหมณ์ และอรศิริ ปาณินท์, “การอ่านความเปลี่ยนแปลงและหลากหลายของชุมชนและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น 1”, วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง, ปีที่ 9 , 2556, ฉบับที่มกราคม-เมษายน, หน้า 131-154.

- [2] อนุวิทย์ เจริญศุภกุล, “แผนภาพตัวแบบการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในประเทศไทย”, วารสารหน้าจั่ว, ปีที่ 5, 2528, ฉบับที่ 1, หน้า 43-54.
- [3] วิโรฒ ศรีสุโร. อ้างถึงใน Tormato (นามแฝง), “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”, สืบค้นเมื่อ 9 ตุลาคม 2560, สืบค้นจาก <http://vernaculararchi.blogspot.com/2015/03/vernacular-architecture.html>.
- [4] ธาดา สุทธิธรรม, “การอนุรักษ์มรดกสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานในแนวทางการมีส่วนร่วม”, มุลนิธิภูมิปัญญาสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและศิลปะเอเชีย, 2554.
- [5] คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วิทยาเขตเจ้าคุณทหาร ลาดกระบัง, “สถาปัตยกรรมไทยพื้นถิ่น”, การเคหะแห่งชาติ, 2525.
- [6] วิวัฒน์ เตมีย์พันธ์, “แนวทางการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น”, ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านสู่งานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น, พลัสเพลส, 2553.
- [7] หน่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์, “สถาปัตยกรรมท้องถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์”, เรวัตการพิมพ์, 2533.
- [8] ดนัย นิลสกุล, “การอนุรักษ์ศึกษาดินในอีสานใต้”. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาสถาปัตยกรรมบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.
- [9] สมมาตร ผลเกิด, “วิถีครอบครัวและชุมชนชาติพันธุ์ไทยสวย บ้านดงกระทิง ต.บ้านด่าน อำเภอเมือง จ.บุรีรัมย์”, สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, 2538.
- [10] สมบัติ ประจัญสานต์, “การศึกษาสภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์”. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2549.
- [11] สมบัติ ประจัญสานต์, “สภาพการอนุรักษ์อุโบสถพื้นถิ่นในจังหวัดบุรีรัมย์”, ในการนำเสนอการประชุมทางวิชาการประจำปี 2555 สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น, (2555).
- [12] ฉัตร สืบสำราญ, “การคงอยู่ของพุทธศาสนาในการรับรู้ของชาวบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง สิมวัดทาเรียบ บ้านหนองหวา ตำบลนาโพธิ์ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์”, 2552.

- [13] ขวลิต อธิปัตยกุล, “อุปแต้มอีสาน : มุมมองทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่นบนแผ่นดินอีสาน”. เต่า-โล้, 2555.
- [14] สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์, “โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบอุโบสถพื้นถิ่นที่สร้างสภาวะสบาย : กรณีศึกษาอุโบสถในจังหวัดบุรีรัมย์”, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2556.
- [15] Sombat Prajonsant, Visar Feangwiang, Pipat Prajonsan. “ Local Wisdom in Designing Vernacular Buddhist Holy Temples that Creating the Thermal Comfort : case study of Khun Kong temple’s Sim in Nang Rong district, BuriRam province”, Kku International Journal of Humanities and Social Sciences. Vol. 5, No.1 January-April, p. 31-47, 2015.
- [16] สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. “สภาวะน่าสบายในสิมวัดหนองบัวเจ้าป่า”. วารสารพื้นถิ่นโขง ซี มูล. ปีที่ 3, ฉบับกันยายน-ธันวาคม, หน้า 331-338, 2559.
- [17] สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์. “สภาวะน่าสบายในสิมอีสาน”. วารสารวิชาการ AJNU ศิลปะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. ปีที่ 7, ฉบับที่ 2, หน้า 1-10, 2559.
- [18] อัศวินีย์ หวานจริง, “แสงแห่งมณีจันทร์”, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2558.
- [19] ขวลิต อธิปัตยกุล, “สิมรูปแบบฝีมือช่างญวน 161 หลังกับช่วงเวลาหนึ่งในภาคอีสาน”, บ้านเหล่าการพิมพ์, 2558.
- [20] ขวลิต อธิปัตยกุล, “สิมญวนในอีสาน : ความโยงโย พัฒนาการจากที่ไปที่มาและสิ้นสุดในห้วงมิติเวลาบนภาคอีสานของประเทศไทย”. พิมพ์ครั้งที่ 2, เต่า-โล้, 2558.
- [21] สมบัติ ประจัญสานต์, วิสาข์ แผงเวียง และพิพัฒน์ ประจัญสานต์, “โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการวางทิศทางสิมอีสาน : กรณีศึกษาจังหวัดบุรีรัมย์”. มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2558.
- [22] Sombat Prajonsant, Visar Feangwiang, Pipat Prajonsan, “The study of thermal comfort of I-san Vernacular Buddhist Holy Temples (Sims) in BuriRam Province”. Silpakorn university journal of Humanities, Arts and Social Sciences Studies. Vol. 18, No.1 p. 1-28, 2018. .
- [23] สมบัติ ประจัญสานต์, “โครงการวิจัยภูมิปัญญาการกำหนดพื้นที่ภายในสิมอีสาน”. เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.), มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2559.
- [24] สมบัติ ประจัญสานต์. “การกำหนดขนาดพื้นที่สังฆกรรมตามพุทธบัญญัติ”. เอกสารการประชุมวิชาการระดับชาติ โสภณภูมิ ครั้งที่ 3 ภูมิปัญญาสู่อนาคต : Wisdom for the Future เครือข่ายสถาบันการศึกษาด้านสถาปัตยกรรมและการออกแบบ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 8 สถาบัน. หน้า 109-120, 2560.
- [25] ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์ดา, สมบัติ ประจัญสานต์, กฤษณ์ ปิตาทะสังข์ และวิสาข์ แผงเวียง. “โครงการวิจัยการสำรวจสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นภายใต้การเรียนรู้แบบบูรณาการ : กรณีศึกษาสิมวัดกลางนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์”. เสนอต่อ สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ (วช.). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2560.
- [26] สมบัติ ประจัญสานต์, “9 วัด 9 อุโบสถพื้นถิ่นจังหวัดบุรีรัมย์”, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2561.
- [27] ธนิศร์ เสถียรนาม และนพดล ตั้งสกุล, “สถานภาพผลงานวิชาการการศึกษาเรือนพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย”, วารสารวิชาการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ปีที่15, ฉบับที่1, หน้า 59-75, 2559.